

PKN

Stichting voor
onderzoek
historische
tabakspijpen

Jaarboek 2017

Redactie:

Bert van der Lingen
Ewout Korpershoek

JAARBOEK 2017

PKN

Stichting voor onderzoek historische tabakspijpen

Jaarboek 2017

Redactie: Bert van der Lingen en Ewout Korpershoek

- Uitgave:* Stichting PKN, Leiden
www.tabakspijp.nl
info@tabakspijp.nl
- Redactie:* Bert van der Lingen
- English summaries:* Bert van der Lingen en Kath Adams (correcties)
- Lay-out:* Ewout Korpershoek en Arjan de Haan, DDG 's-Graveland
- Druk:* DPN Weurt
- Voorzijde omslag:* Pijp met carotte en naakte vrouw met tekst: 'Pipe Gambier' en 'Tabac de Paris'. Gambier, Givet.
Collectie en foto Arthur van Esveld.
- Achterzijde omslag:* Tegeltabelau met handelsmerk en producten van C. De Rijk & Zoon. Gouda, Ivora, 1920-1926.
Collectie en foto Arjan de Haan.

ISBN: 978-90-801138-8-6

© PKN. Overname van artikelen of illustraties is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie. Auteurs zijn verantwoordelijk voor hun bijdragen.

Inhoud

Voorwoord	7
Opmerkelijke vondsten uit de 17de eeuw. Een gedraaide pijp, een steelfragment van een presentatiepijp en een vroege pijp met naamstempel Bert van der Lingen	9
Kleipijpen uit Friesland (2) Ewout Korpershoek	19
O Belgen! Wanneer gij Jantje Klaas zijn pijpje ziet rooken. Klei- en porseleinen pijpen van het Kamp bij Oirschot (gemeente Oirschot), 1832-1834 Jos Bazelmans, Michiel Purmer, Jan-Willem de Kort en Antoon Verspaandonk	41
Tabakspijpen uit een 17de eeus Vlaams vondstcomplex Jan van Oostveen	73
Kleipijpen uit een beerput aan de Groenendaal en uit de voormalige stadsgracht te Woerden, 1590-1870 Bert van der Lingen	81
Rajmond Théodore Comhaire een Belgische militair in Zeist, 1918 Bert van der Lingen	97
Het ging niet vanzelf. Over ontwerp en innovatie in de Nederlandse pijpenfabrieken in de 2e helft van de 20e eeuw, met nadruk op de laatste jaren van de Zenith Ruud Stam	103
Vrouwelijk naakt van Gambier Arthur van Esveld	113
Carottepijpen van Gambier Arthur van Esveld	119
Parijs, de thuisbasis van Gambier Arthur van Esveld	125
Nieuwe vondsten van pijpen uit de Gebrüder Ziegler catalogus Ron de Haan	141
Twaalf bladzijden uit een handelscatalogus van de Gebrüder Ziegler uit circa 1825 Ron de Haan	149
Bodemvondsten van pijpen uit Mali Piet Smiesing	171
Een Bamiléké pijp met drie ramskoppen uit Kameroen Ruud Stam	179
Aanvulling op ‘Miniatuur pijpenrekjes van aardewerk uit de 20e eeuw’ en de mini-atuurpijpjes van Verwoerd Ruud Stam	183
De pijprokerstoel en een zeldzame 19de eeuwse pijprokerstoel in chinoiserie-stijl Ron de Haan	193
De firma C. de Rijk & Zoon, groothandel in rokersbenodigdheden te Amsterdam Bert van der Lingen	201
Snuiftabak, ‘het voedsel der neuzen’ Louis Bracco Gartner	221
English summaries	231

Firma C. de Rijk & Zoon, groothandel in rokersbenodigdheden te Amsterdam

Bert van der Lingen

Inleiding

Vanaf 2007 zijn verspreid over een aantal periodieken, artikelen en aanvullingen verschenen over de groothandel in rokersbenodigdheden de firma C. de Rijk & Zoon te Amsterdam, pijpenfabriek ERKA in Alphen aan den Rijn, plateelfabriek ERKA in Gouda en zijn voorganger, pijpenfabriek NEERLANDIA. Terloops werd ook melding gemaakt van aardewerkfabriek ETNA in Haarlem.¹ Na verder onderzoek bleek ook dit een pijpenfabriek te zijn geweest. Allen hadden een relatie met Dirk Willem Jacobus (Dirk) de Rijk, kleinzoon van Casper de Rijk, oprichter en naamgever van de groothandel. In de afgelopen jaren zijn nieuwe archiefvondsten en voorwerpen aangetroffen waardoor een beter inzicht is verkregen in de firma De Rijk en hun pijpen- en plateelfabrieken. Al met al reden genoeg om de eerder genoemde artikelen te herzien, te bundelen en in dit Jaarboek te publiceren. In deze uitgave de geschiedenis van C. de Rijk & Zoon vanaf 1891 tot en met de overname in 1954 door de firma Elbert Gubbels & Zonen te Roermond. In onderstaand artikel wordt ingegaan op onder meer de producten, de gedeponeerde merken, de reclameuitingen en advertenties, een uniek plateel tegeltableau en vier glazen reclamepanelen die in opdracht van de firma zijn gemaakt. In het jaarboek 2018 zal een artikel verschijnen over de pijpen- en plateelfabrieken van de firma De Rijk en hun producten.

De grondlegger van de firma C. de Rijk & Zoon

De grondlegger en naamgever van de latere firma C. de Rijk & Zoon is Casper de Rijk,² die vanaf 1891 in de tabakshandel werkzaam was. Hij was toen handelsreiziger en tabakswinkelier in de Gierstraat 54 te Haarlem. Zijn zoon Johan Fredrik (Johan)³ ging ook in de tabaksbranche werken. Zijn andere zoon Dirk Willem (Dirk)⁴ koos een ander beroep en werd (kunst)schilder en vertrok in 1895 kort na zijn huwelijk naar Amersfoort.⁵ Diens zoon Dirk Willem Jacobus (Dirk)⁶ ging wel weer verder in deze branche. Vanaf 1895 dreef Casper samen met Johan Fredrik een grossierderij in tabak en sigaren in de Gierstraat 49 te Haarlem.⁷ Later werd hij mede-eigenaar van de in 1899 opgerichte firma De Rijk. Dirk

C. DE RIJK & ZOON
 vestigen de aandacht van **H.H. Rookers** op onderstaande merken:

Kosmos	2 Cents.	} 5 pct. korting per 100 stuks.
Flor de Cuba.....	2 "	
Veritas	2 1/2 "	
Le Premier.....	2 1/2 "	
Vorstenlanden	2 1/2 "	
Velada.....	3 "	} 10 pct. korting per 500 stuks.
Marianka (Fijne Seadleaf-sigaar).....	3 "	
La Rosa Celeste.....	4 "	
Carolina.....	5 "	
Ministre (Havana).....	10 "	
Le Presidente (Havana).....	15 "	

Sigarenmagazijnen „HET ANKER”,
Lange Veerstraat 23. Gierstraat 49.
 Grossiers in ROOK-artikelen.
 Speciaal adres voor het installeren van Tabak en Sigarenmagazijnen.

Afb. 1. Een van de vroegste advertenties van C. de Rijk & Zoon, 1900. Adresboek van Haarlem, 1900.

Willem Jacobus (Dirk), die evenals zijn vader kunstschilder was, werd in 1915 aangesteld als directeur van pijpenfabriek ERKA te Alphen aan den Rijn.⁸

De firma C. de Rijk & Zoon (1900-1923)

Eind december 1899 richtte Johan Fredrik de Rijk, samen met Adrianus Johannes Marinus Goote⁹ uit Haarlem, de handelsvennootschap C. de Rijk & Zoon op. In dat jaar had de familie zowel in de Gierstraat 49 als in de Lange Veerstraat 23, sigarenmagazijnen onder de naam Het Anker¹⁰ (afb. 1). De vennootschap, die per 1 januari 1900 van start ging, had tot doel 'het drijven van handel en gros en detail in sigaren, gekorven tabak, pijpen en Wener rookartikelen, alsmede commissiehandel en agenturen'.¹¹ Hiermee werd de start gemaakt met een bedrijf dat later een belangrijk deel van deze markt in handen zou krijgen.

De naam van vader Casper werd gebruikt voor de nieuwe firmanaam, maar waarschijnlijk heeft hij er weinig bemoeienissen mee gehad. Hij was toen 65 jaar, zonder beroep en woonde in Heemstede.¹² In 1903 vertrok de firma naar de Oudezijds Achterburgwal 142 in Amsterdam, in een buurt waar meerdere tabaksfirma's waren gevestigd. Twee jaar later verhuisde het bedrijf in dezelfde straat naar nummer 76 en in 1908 naar nummer 68¹³ (afb. 2).

Gedeponeerde merken R.K. Premier en ERKA, 1912

Acht jaar na aankomst in Amsterdam werden door het bedrijf twee verzoeken ingediend bij het Bureau voor de Industriële Eigendom in Den Haag om merken te deponeren. Op 21 augustus 1912 werd het handelsmerk R.K. PREMIER (afb. 3a-b) van de firma C. de Rijk & Zoon bij het Bureau voor de Industriële Eigendom in Den Haag ingeschreven. Het merk bestaat uit het woord:

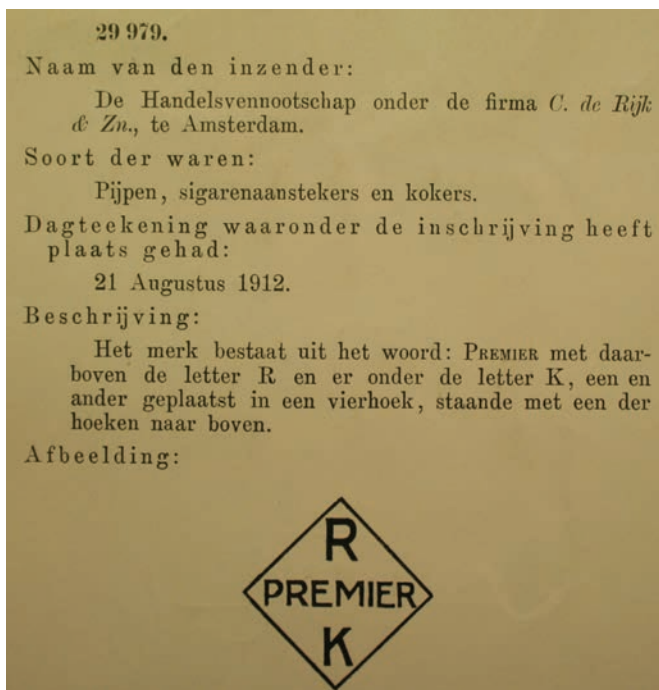
Afb. 2. Briefhoofd C. de Rijk & Zoon, 28-10-1912. NA toegang 2.06.092, inv.nr. 113 (nr. 29.979).

PREMIER met daarboven de letter R en er onder de letter K, een en ander geplaatst in een vierhoek, staande met een der hoeken naar boven. Dit merk werd volgens de inschrijving gebruikt op pijpen, sigarenaanstekers en kokers, maar werd in de praktijk op veel meer artikelen gedrukt.

Op 4 november 1912 werd ook het handelsmerk ERKA (afb. 4a-b) gedeponereerd.¹⁴ Het merk ERKA was bestemd voor diverse pijpen vervaardigd van barnsteen, meerschuur, hout en andere materialen, sigaren- en sigarettenkokers van leder, metaal, etc., sigarenaanstekers,

tabak, sigaren, sigaretten, of de verpakking daarvan, die door De Rijk in de handel zullen worden gebracht. In 1915, drie jaar na de registratie, komen we ERKA ook tegen als naam van de door De Rijk opgerichte pijpenfabriek in Alphen en later de gelijknamige plateelfabriek in Gouda. Hierover later meer.

Het is niet bekend of De Rijk deze merken al eerder op zijn handelsproducten liet zetten. Wel verkochten zij al in 1910 sigarenaanstekers van het merk Imperator met het merk R.K. (afb. 5). De firma waarschuwde potentiële kopers er voor dat de echte volmaakte Imperator

Afb. 3a-b. Inschrijving van het merk RK Premier, 21-08-1912. (bron: 113-30320).

Nederland van het merk, waarvan de afbeelding en beschrijving volgt:

„ERKA”

Het merk bestaat uit het woord

E R K A.

Het merk is bestemd voor diverse pypen vervaardigd van barnsteen, meerschium, hout, etc. sigaren- en sigaretkokers van leder, metaal, etc. sigarenaanstekers, tabak, sigaren, sigaretten, of de verpakking daarvan, die door ondergeteekende in den handel zal, worden gebracht.

In duplo geteekend te Amsterdam, den zesentwintigsten October 1900 en twaalf.

ERKA

Afb. 4a-b. Verzoek tot inschrijving van het merk “ERKA”. (bron: 113-30320).

sigaren aansteker ‘op den bodem met de letters R.K. is gestempeld. Koopt ge er een zonder dit merk of met andere letters gestempeld, dan zijt ge niet zeker een goede te hebben’. De advertentie van De Rijk gaat verder met de zin ‘Die volle zekerheid hebt ge bij het koopen van

GENERAAL-AGENTUUR
DER
ECHTE
R.K.
SIGAREN-
AAN-
STEKER
MET ROOD GARANTIE-ZEGEL

Afb. 5. Briefhoofd (detail) van C. de Rijk & Zoon met R.K. aansteker, 28-12-1912.

Afb. 6. Het R.K. handelsmerk van Richard Kohn uit Wenen.

Afb. 7. Advertentie met de merken RK Premier (pijpen en tabakszak) en RK (aansteker), C. de Rijk & Zoon. De Sigarenwinkelier, 23-10-1915.

ons merk R.K.’¹⁵ Volgens een briefhoofd van De Rijk uit 1912 waren ze toen ‘Generaal-Agentuur der echte R.K. sigaren-aansteker. Met Rood Garantie-Zegel’. Dit R.K. merk was eigendom van de firma Richard Kohn uit Wenen. De Rijk importeerde deze aanstekers en distribueerde ze via hun groothandel. Mogelijk is hier indertijd onduidelijkheid of onenigheid over geweest. In het dossier van De Rijk bij het Bureau voor de Industriële Eigendom in Den Haag bevindt zich namelijk een document gedateerd 6 januari 1914, waaruit blijkt dat de fabrikant in ‘petits articles en métal, surtout briquets’ Richard Kohn van de Garbergasse 7 in Wenen zijn R.K. handelsmerk op 15 december 1913 in Oostenrijk had geregistreerd (afb. 6).

Mogelijk is dit merk door het merkenbureau vergeleken met dat van De Rijk en is men daarna gestopt met de import van aanstekers van Kohn. Mogelijk hebben ook de oorlogsomstandigheden de import bemoeilijkt. Het lijkt er op dat De Rijk toen elders aanstekers inkocht en die met een eigen merk liet afleveren. In een advertentie van oktober 1915 zien we eerst nog een aansteker met

Verkoops prijs
Fl. 2,50
1 JAAR GARANTIE.

Zonder risico kan iedere winkelier dit veel gevraagde artikel in voorraad houden. Bij niet-verkoop — zelfs na een jaar — nemen wij ze desgewenscht terug

Een dozijn, gesorteerd, zenden wij **FRANCO.**
C. de Rijk & Zoon Amsterdam

Afb. 8. Reclame voor de RK Premier aansteker van C. de Rijk & Zoon. De Sigarenwinkelier, 06-11-1920.

een afwijkend RK merk in een ruit, waarbij tussen de twee letters een horizontale lijn is aangebracht (afb. 7).¹⁶ Een maand later lezen we in een advertentie: 'Met veel moeite en kosten gelukte het ons eene hoeveelheid R.K. Premier aanstekers te bekomen'. Dit lijken de eerste aanstekers te zijn met het wettig gedeponeerde merk RK Premier (afb. 8) van C. de Rijk & Zoon.¹⁷ Dat zou kunnen betekenen dat De Rijk de naam 'Premier' toegevoegd heeft om gerechtelijke stappen vanuit Oostenrijk voor te zijn. Een andere lezing vinden we in een publicatie uit 1925 naar aanleiding van het 25-jarig bedrijfsjubileum. Hierin wordt gesteld dat de letters R.K. in het handelsmerk afkomstig van de eerste en laatste letter van de familienaam De Rijk.

In een map 'inlichtingen' gedateerd 1919 bevinden zich schetsen van de merken BK Gegarandeerd (1919), EM Superieur (1927?) en BF Perfect (1923?) allen in een ruit met de letters en teksten op dezelfde plaats als het

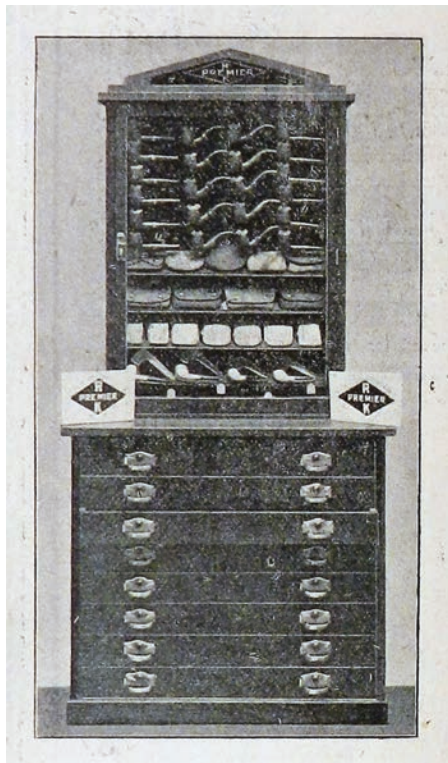
gedeponeerde RK Premier merk (afb. 9a-c).¹⁸ Dit zullen bestaande merken zijn geweest die vergeleken werden met het merk van De Rijk.

Monsterzaal, 1914

De Rijk opende in 1914 op de Oudezijds Achterburgwal 68 een moderne monsterzaal. Deze modelinrichting was volgens de firma enig in zijn soort in Nederland.¹⁹ In de zaal werden alle rokersbenodigdheden die de firma in het assortiment had geëtaleerd. In augustus 1914 werden daar onder andere rooktafeltjes, sigarenkastjes, asbakjes en tabakspotten aan toegevoegd, producten die men kennelijk eerder niet verkocht. De keramische producten worden in het jaarboek 2018 besproken. Ook werd er toen een afdeling etalage- en winkelbenodigdheden aan de monsterzaal toegevoegd. Hier konden winkeliers onder andere kistjes, standaards, pijpenstandaards, vitrines (afb. 10), legkasten, toonbanklichten en sigarensnijders bekijken. Kennelijk werd ook dit pand te

Afb. 9a-c. Schetsen van merken, 1919-1950. NA toegangsnr. 2.06.092, inv.nr. 29.979.

Afb. 10. Ladekast met vitrine voor de RK Premier producten van C. de Rijk & Zoon. De Sigarenwinkelier, 14-02-1920.

krap want op 26 juli 1915 verhuisde het bedrijf naar de Kloveniersburgwal 131 in het voormalige gebouw van de Waalse School.²⁰ De Rijk beperkte zich niet alleen tot de Nederlandse markt. De hieronder besproken reclame glaspanelen met Engelse teksten laten zien dat er ook geëxporteerd werd en in Soerabaja in Nederlands-Indië had de firma de grossier A.H. Bothe aangesteld als vertegenwoordiger.²¹ Bothe verkocht onder andere prima houten tabakspijpen in 40 modellen vanaf f 15,00 tot f 45,00; Mackenziepijpen voor f 27,00; B.B.B. pijpen vanaf f 33,00 tot f 60,00 en sigaren- en sigarettenpijpen in glas, hout, hoorn, gallilit, juwelit, meerschuur, goudron en barnsteen vanaf f 2,10 tot f 21,00. Alle prijzen waren per dozijn.

Veldpostbrieven, 1914

Eind juli 1914, in dezelfde periode waarin De Rijk zijn nieuwe monsterzaal opende, werd in Nederland de Algemene Mobilisatie uitgeroepen. Ruim twee maanden later begon de firma met de levering van veldpostbrieven in de vorm van kleine pakketten waarin verschillende rokersbenodigdheden waren verpakt (afb. 11). Deze doosjes konden direct verstuurd worden zonder dat de winkelier of de consument deze verder hoefden te

Nieuw! „VELDPOST” **Praktisch!**

WETTIG GEDEPONEERD

Binnen enkele dagen brengen wij in den handel „VELDPOSTBRIEVEN”, in den vorm van een handig doosje, waarin verschillende rookbenodigdheden. Deze zijn bijzonder praktisch om zóó per post als brief te worden verzonden, **zonder** dat winkelier of koper er iets aan te verpakken heeft.

Wij leveren deze brief-pakketten voorloopig in 6 verschillende prijzen, en wel in den prijs van:

f 0.50, 0.75, 1.-, 1.50, 2.50, 5.-

<p>Pakket A bevat: 50 ct. Een houten pijp. „ „ pakje tabak. „ „ senoritas. „ „ pijpreinigers</p>	<p>Pakket C bevat: f1.- Een mooie metalen sigaretten-étui. „ „ fijne doos sigaretten. „ „ mooi sigarettenpijpje.</p>	<p>Pakket E bevat: f 2.50 Een R. K. sigarenaansteker. „ „ mooie doublé sigarenschaar „ „ doosje „Jachtclub” sigaartjes (20 stuks) „ „ Kernhoorn sigarenpijpje.</p>
<p>Pakket B bevat: 75 ct. Een houten pijp. „ „ sigarenaansteker. „ „ pakje tabak. „ „ pijpreinigers „ „ senoritas.</p>	<p>Pakket D bevat: f1.50 Een houten pijp. „ „ solide portemonnaie. „ „ pakje tabak. „ „ pijpreinigers.</p>	<p>Pakket F bevat: f 5.- Een fijne lederen sigarenkoker. „ „ „ portemonnaie. „ „ echt barnsteen sigarenpijpje merk R. K. Premier.</p>

EISCHT ALLEEN DIT MERK!

Afb. 11a. Advertentie veldpostbrieven C. de Rijk & Zoon, 1914. Stadsarchief Amsterdam toegangsnr. 15009, inv.nr. 8764.

Afb. 11b. Advertentie veldpostbrieven C. de Rijk & Zoon, 1914. Stadsarchief Amsterdam toegangsnr. 15009, inv.nr. 8764.

verpakken. Dat bleek een doordachte commerciële zet van De Rijk. De doosjes waren gemerkt met RK Premier en de tekst 'Eischt alleen dit merk!'. Bij aanvang waren er zes verschillende pakketten die in prijs varieerden van 50 cent tot 5 gulden. Het goedkoopste pakket van 50 cent bevatte een houten pijp, een pakje tabak, een pakje senioritas en pijpenreinigers. In het duurste pakket van 5 gulden bevonden zich een fijne lederen sigarenkoker, een fijne lederen portemonnee en een echt barnsteen sigarenpijpje van het merk R.K. Premier.²²

Reclame en advertenties

Afgaande op het aantal advertenties dat De Rijk & Zoon vanaf circa 1912 in vele landelijke en regionale dagbladen liet plaatsen, moet het een zeer omvangrijk bedrijf geweest zijn. Voor die tijd zijn er slechts enkele advertenties waarin het bedrijf vooral genoemd wordt als importeur en grossier. Mogelijk behoorde het met bedrijven als Vasterman in Amsterdam, Ouwehand in Rotterdam en Wortelboer in Groningen, tot de grootste grossiers in hun branche. De meeste advertenties maakten alleen tekstueel reclame voor pijpen en rokersbenodigdheden, waarbij altijd het merk RK Premier genoemd werd. Een paar dagen voor St. Nicolaas waren de advertenties vaak meer expliciet, zoals een komisch bedoeld voorbeeld uit 1916 waarin RK Premier barnsteen sigarenpijpjes werden aangeboden. Hierin stond de tekst 'mijnheer de president deze boy zegt dat andere barnsteen sigarenpijpjes evengoed zijn als de R.K. Premier sigarenpijpjes' waarop de president antwoordde: 'z'n toestand is ongeneeselijk: berg'm op voor zijn leven' (afb. 12).²³ Ook de 'Vrije vrouwen' advertentie werd vlak voor voor St. Nicolaas in de krant geplaatst. Het waren de huisvrouwen die de inkopen deden en overgehaald moesten worden tot de aankoop van producten van De Rijk: 'Vrije vrouwen, zoowel als gehuwde Dames dienen te onthouden dat het merk R.K. Premier op Barnsteen Sigarenpijpen, Meerschium Tabakspijpen en andere artikelen voor rookers de beste waarborg voor

Afb. 12. Advertentie voor RK Premier barnsteen sigarenpijpjes. Bredasche courant, 01-12-1916.

Afb. 13. Advertentie voor het merk RK Premier. Heldersche courant, 02-12-1916.

Afb. 14. Onder de loep. De Sigarenwinkelier, 12-12-1914.

Afb. 15. Advertentie voor "kokon" filters. Leidsch Dagblad, 16-02-1922.

prima kwaliteit is. Verlangt dus steeds dit merk. RK PREMIER. Alom verkrijgbaar' (afb. 13).²⁴

Ook was rond St. Nicolaas de doos 'Rookvreugde' verkrijgbaar, waarin een compleet rookgarnituur bestaande uit negen artikelen waaronder een pijp, tabakszak en sigarenaansteker, alles met het merk RK Premier voor 5 gulden. De doos was ook verkrijgbaar in een luxe uitvoering voor f 7,50 en f 10,00.²⁵ Naast 'rookvreugde' was er ook de goedkopere 'rookerslust' verkrijgbaar, een doos waarin zes artikelen zaten voor f 2,50.²⁶

Ook werden nieuwe producten aangeprezen, zoals de veldpostpakketten in 1914 (afb. 11) en de reclame voor

'kokon' filters uit 1922, waarmee de kortste tabak tot de laatste kruimel droog opgerookt kon worden, 'zelfs in een gewone Gouwenaar'.²⁷ Met deze filters werd een zuiniger tabaksgebruik gerealiseerd (afb. 15). Vanuit de U.S.A. kwamen vullingen met tabak genaamd 'Mr. Pipe Filling' (afb. 16a-b), die 'Het hoogste genot voor H.H. Pijprookers' moesten geven.²⁸ Met deze vullingen kon de tabakspijp in enkele seconden op uiterst gelijkmatige wijze met tabak gevuld worden zonder dat die tijdens het roken sporen vertoonde van slechte trek of inbranden van de tabak. Er werden drie soorten aangeboden: soort A voor kleine pijpen en bijzonder geschikt voor pas beginnende pijprokers, of voor hen die slechte ervaringen hadden met andere tabak en meenden geen pijp te kunnen roken. In deze soort zat een lichte Marylandtabak met een zeer gering nicotinegehalte. Soort B was voor middelgrote pijpen met een melange van de fijnste Maryland- en Portoricotabakken en soort C voor grote pijpen. In deze vullingen was oude Varinastabak verpakt. De vullingen kostten f 0,20, f 0,25 en f 0,30 per tien stuks.

In 1920 verscheen een afwijkende advertentie waarin een wedstrijd in het 'doorrooken' werd aangekondigd (afb. 17). Deelname was mogelijk door minstens vier goed doorgerookte 'Hollandia' pijpen in te zenden. Bij iedere inzending moest minstens één pijp zijn met het lichtbeeld 'De Jantjes'.²⁹ Deze pijp werd door Hollandia niet alleen als doorrooker met een wit transferplaatje geleverd (die tijdens het roken de afbeelding liet zien), maar werd ook met een kleurenplaatje verkocht.³⁰ Deze advertentie

Afb. 16a-b. Mr. Pipe Filling uit Maryland. De Sigarenwinkelier, 10-11-1917.

maakte niet alleen reclame voor De Rijk maar tevens voor de fabrikant Hollandia (firma Van der Want & Baras) uit Gouda die deze doorrooker pijpen aan De Rijk leverde. Naast de grossier zelf waren er soms ook detailhandelaren die in hun eigen advertenties producten van

Wedstrijd in het doorrooken.

Iedere inzender van minstens vier goed doorgerookte „Hollandia-Pijpen” kan hieraan deel nemen met de zekerheid een prijs te bekomen. 1259

Hoofdprijzen: **Een Rijwiel, Een Gouden Horloge en een Zilveren Horloge.**

Duizenden kleinere prijzen disponibel. Bij elke inzending moet minstens één pijp zijn met lichtbeeld

„De Jantjes”.

Vraagt inlichtingen bij Uw Pijpenleverancier.
„Hollandia” Doorrookers zijn bijna overal verkrijgbaar, waar niet, vrage men een adres aan **C. DE RIJK & ZOON, Kloveniersburgwal 131, Amsterdam.**

Afb. 17. Wedstrijd in het doorrooken met een Hollandia pijp. Leidsch Dagblad, 02-09-1921.

**R.K.
„Premier”
Rook-
artikelen.**

**SIGAREN- en PIJPENMAGAZIJN
„PEER”,
SCHOONHOVEN.**

Afb. 18. Sigaren- en pijpenmagazijn 'Peer' te Schoonhoven. Schoonhovense Courant, 14-05-1920.

de firma De Rijk aanboden, zoals sigaren- en pijpenmagazijn 'Peer' te Schoonhoven die met een afbeelding van een jongleur reclame maakte voor artikelen met het merk R.K. Premier (afb. 18).³¹

Bijzondere reclameuitingen van een geheel andere aard en mogelijk voor intern gebruik, waren een plaat tegeltableau en vier glazen reclamepanelen die in opdracht van de firma C. de Rijk & Zoon zijn gemaakt. Deze voorwerpen, die onlangs tevoorschijn kwamen uit de oude voorraad van de firma Gubbels in Roermond, worden hier afzonderlijk besproken.

Tegeltableau

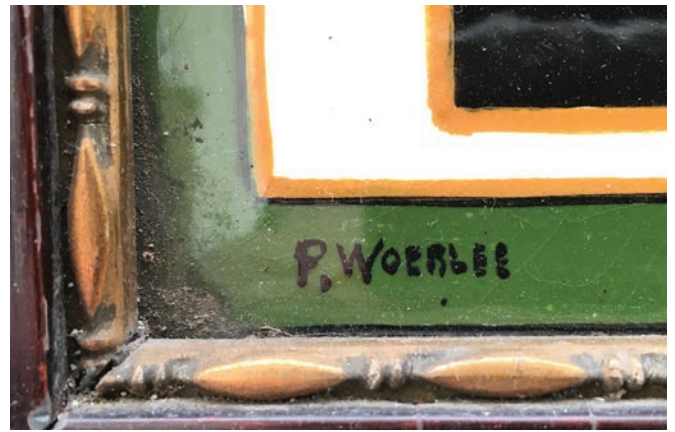
Het tegeltableau (afb. 19), bestaande uit 24 tegels, is gemaakt door de plateelfabriek Ivora in Gouda en is geschilderd door Pieter Woerlee. Zijn signatuur 'P. Woerlee' staat links onderaan het tableau en rechts lezen we 'Plateelbakkerij Ivora Gouda' (afb. 20). Het tableau bestaat uit twee vlakken. Op het bovenste vlak is een groene cirkel aangebracht waarin de reclame tekst 'Een Erka Premierpijp voldoet altijd!' en in drie hoeken de portretten van pijprokende mannen. In de vierde hoek staat het RK Premier merk in zwart. Op het onderste vlak lezen we 'meerschium', 'barnsteen', 'goudron', 'calsine' en 'bruijere' en daaronder 'Elk wat wils'. Opvallend is dat, net als bij de hieronder besproken glaspanelen, het woord 'bruijere' afwijkend is geschreven. Wellicht is dit in beide gevallen door de opdrachtgever zo aan de schilders doorgegeven. De gebruikte kleuren groen en oranje zijn dezelfde als die we op plateelpijpen uit de periode 1914-1930 tegenkomen. Het tegeltableau is vrij goed te dateren. De tegels zijn afkomstig van de Aktiengesellschaft Norddeutsche Steingutfabrik in Grohn-Vegesack bij Bremen, die deze specifieke tegels in de periode circa 1920-1930 leverde.³² In combinatie met de signatuur van Pieter Woerlee is het tegeltableau nog nauwkeuriger te dateren tot de periode circa 1920-1926. Woerlee werkte namelijk in de jaren 1916-1926³³ bij Ivora.

Glasreclame

Glasreclames werden achter vitrines en winkelruiten aangebracht. Rond de eeuwwisseling waren dergelijke gedecoreerde reclamepanelen een bekend verschijnsel in het Nederlandse straatbeeld. Dergelijke panelen werden vooral gemaakt om reclame te maken voor drank, tabak, koffie, thee of chocolade. Ook werden winkelnamen of een bedrijfslogo op glas geschilderd. Met deze rijk gedecoreerde glaspanelen probeerden bedrijven hun producten een hogere status te geven. Vanwege de kwetsbaarheid van het materiaal zijn niet veel voorbeelden bewaard gebleven. Na de Tweede Wereldoorlog waren er nog maar weinig schilders die de technieken van dit vak beheersten.³⁴ Glasreclames werden door schilders en glasbewerkers gemaakt.

Afb. 19. Tegeltabelau met handelsmerk en producten van C. De Rijk & Zoon. Gouda, Ivora, 1920-1926. Collectie en foto Arjan de Haan.

Afb. 20a-b. Onderzijde tegeltableau 'P. Woerlee' en 'Plateelbakkerij IVORA Gouda'. Gouda, Ivora, 1914-1926. Collectie en foto Arjan de Haan.

Het is niet aannemelijk dat de vier glazen reclamepanelen die in opdracht van de firma C. de Rijk & Zoon zijn gemaakt bij een tabaks- of pijpenwinkelier hebben gehangen. Twee glaspanelen hebben namelijk Engelse teksten en zullen niet voor de Nederlandse markt zijn bedoeld. Mogelijk waren ze bestemd voor een buitenlandse agent die hiermee reclame kon maken voor de producten van de firma. Het is ook mogelijk dat ze in de monsterzaal van de De Rijk in Amsterdam hingen en daar indruk moesten maken op binnen- en buitenlandse cliënten. Het is niet ondenkbaar dat ze in 1914 al in de nieuw geopende zaal op de Oudezijds Achterburgwal 68 of vanaf 1915 op de Kloveniersburgwal 131 hingen.

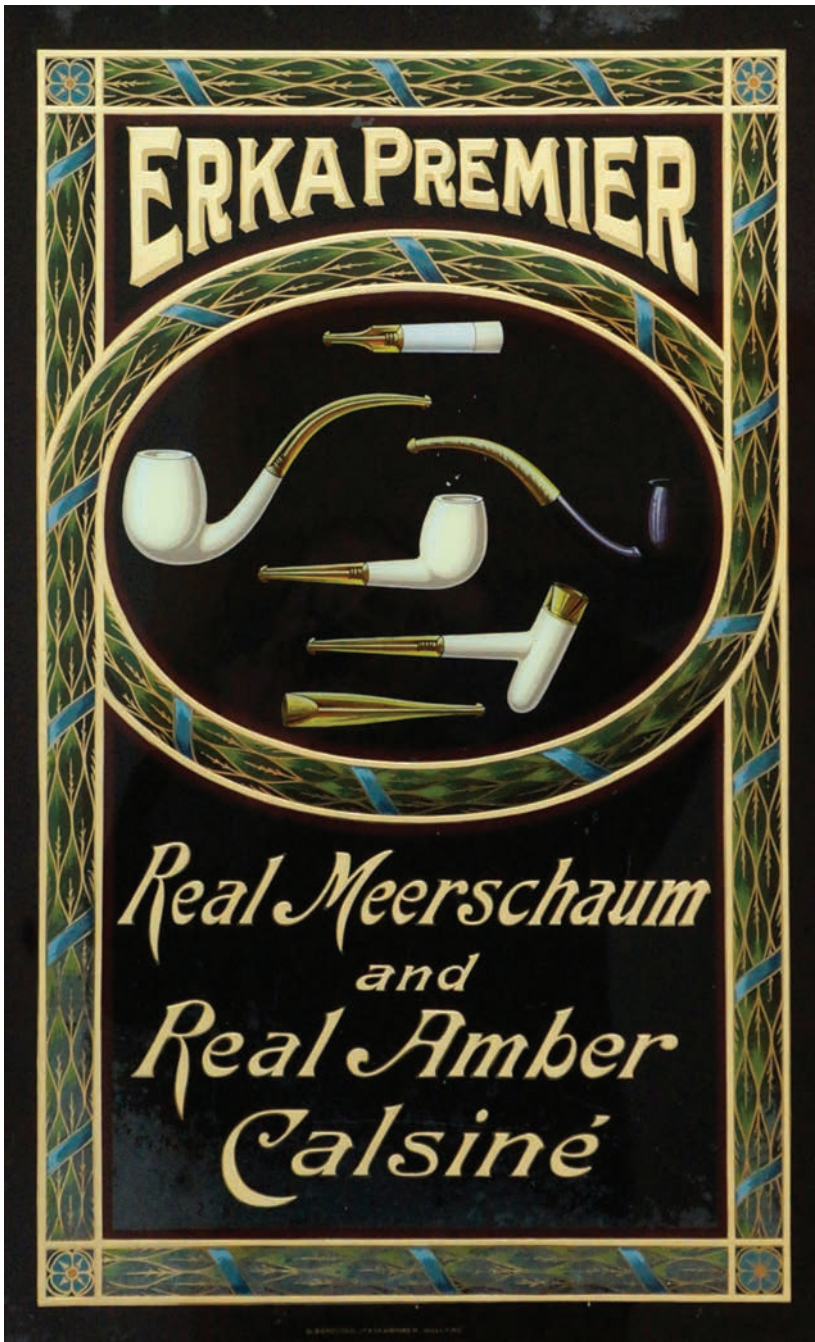
De glaspanelen zijn handgeschilderd in verschillende groentinten. De vlakken met witte tekst hebben een zwarte ondergrond. Twee panelen hebben Nederlandse tekst en twee Engelse tekst. Op drie van vier glaspanelen is een ovaal geschilderd met telkens dezelfde pijpen maar afwisselend op een zwarte, roodbruine en groene achtergrond. De overige vlakken en omlijsting bestaan uit geometrische decoratie met art-deco kenmerken. Op drie glaspanelen is het RK Premier merk van C. de Rijk & Zoon geschilderd in witte letters op een rode achtergrond. De vierde heeft alleen de tekst 'Erka Premier'.

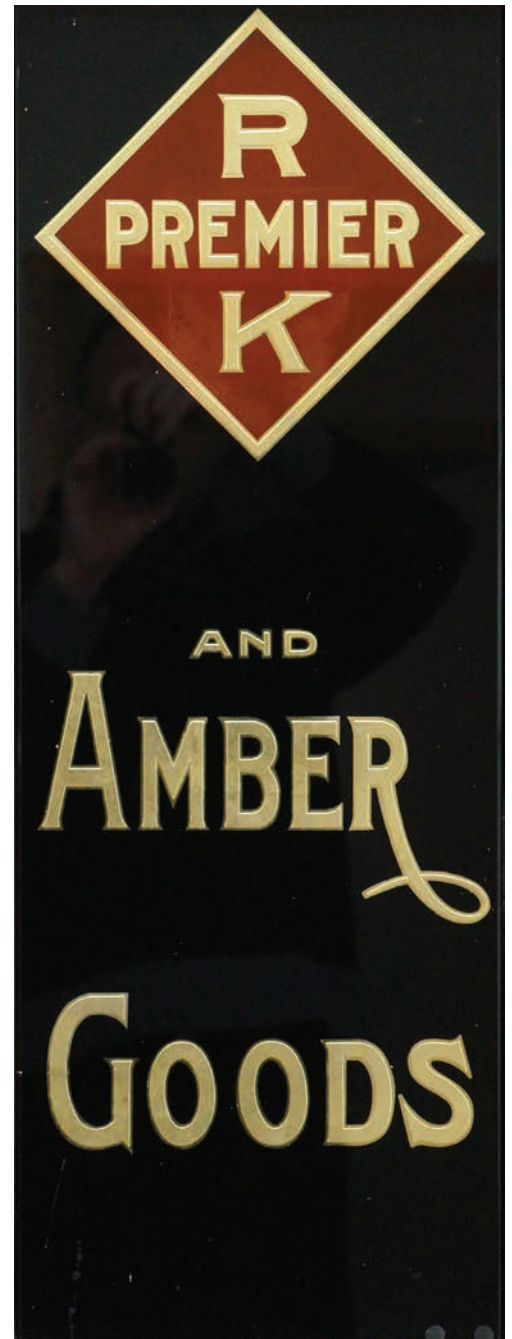
Afb. 21. Glaspaneel Nederlandse teksten. Signatuur 'D. Schouten Jr. & Co., Arnhem Holland', 1915-1930. Collectie en foto Arjan de Haan.

Afb. 22. Glaspaneel Nederlandse teksten. Signatuur 'D. Schouten Jr. & Co., Arnhem', 1915-1930. Collectie en foto Arjan de Haan.

Afb. 23. Glaspaneel Engelse teksten. Signatuur 'D. Schouten Jr. & Co., Arnhem, Holland', 1915-1930. Collectie en foto Arjan de Haan.

Afb. 24. Glaspaneel Engelse teksten. Zonder signatuur, 1925-1940. Collectie en foto Arjan de Haan.

Het grote Nederlandstalige liggende paneel (afb. 21) heeft in het linkervlak de opschriften 'Briar Pipes', 'Meerschium' en 'Barnsteen' en in het rechtervlak 'Bruijère', 'Calsiné' en 'Goudron'. Zowel linksboven als rechtsonder staat het rode RK Premier logo met witte letters op een groene art-deco achtergrond. De zes pijpen zijn op een donkergroene ondergrond geschilderd. Signatuur: 'D. Schoute. Jr & Co Arnhem. Holland.'

Het kleine staande glaspaneel (afb. 22) heeft dezelfde namen, met uitzondering van 'Briar Pipes' dat hier niet is aangebracht. Aan de onderzijde is aan weerszijden een rood RK Premier logo op de omlijsting geschilderd.

De zes pijpen staan hier op een donkerrode ondergrond. Signatuur: 'D. Schouten Jr. & Co., Arnhem.'

Het staande paneel (afb. 23) met de Engelse tekst 'Real Meerschaum and Real Amber Calsiné' heeft aan de bovenzijde het handelsmerk 'Erka Premier'. De pijpen zijn hier in een ovaal geplaatst die deel uitmaakt van het vlechtwerk van de art-deco omlijsting. Signatuur: 'D. Schouten Jr & Co Arnhem. Holland.'

Het laatste paneel (afb. 24) is smaller dan de overige en heeft een groot RK Premier merk met daaronder 'and Amber Goods'. Dit paneel heeft geen signatuur en lijkt van wat later datum te zijn.

Afb. 25. Ovaal op het glaspaneel van afb. 21. Collectie en foto Arjan de Haan.

In de ovalen zijn telkens zes dezelfde pijpen geschilderd, zoals zichtbaar op het paneel van afbeelding 25, waaronder drie tabakspijpen en drie sigarenpijpen. Aan de boven- en onderzijde drie sigarenpijpen (een gezondheidmodel en twee tipmodellen) en in het midden een witte gebogen meerschium tabakspijp, een zwarte gebogen goudron tabakspijp en een korte rechte meerschium tabakspijp. Alle pijpen hebben een transparant (geperst) barnstenen mondstuk behalve de goudron pijp, die van gewolkte, niet transparante barnsteen is gemaakt. De sigarenpijp, een conisch tipmodel sigarenpijp, is geheel van transparant (geperst) barnsteen gemaakt.

Drie van de vier glaspanelen hebben onderaan het signatuur van de firma D. Schouten Jr. & Co. uit Arnhem. Tweemaal is daar Holland bijgeschreven. Schouten had zijn bedrijf in de Driekoningendwarsstraat 36 te Arnhem. Het bedrijf liet vanaf circa 1908 advertenties plaatsen in de Arnhemsche Courant. Vanaf 1908³⁵ werden ze 'schilders en glasetzers' genoemd, begin 1910³⁶ is dat veranderd in 'aannemers van alle buiten- en binnenverfwerken' en vanaf 1915³⁷ 'aannemers van alle buiten- en

binnenverfwerken en decoratief schilderwerk'. In 1916³⁸ verscheen de eerste advertentie waarin ze schilders en decorateurs worden genoemd. Eind 1922 werd de firma D. Schouten Jr. & Co., 'Atelier van geëst glas en glasreclame', overgenomen door de huis- en decoratieschilders J. Hendriks & Zoon in de Bovenbergstraat 14 te Arnhem.³⁹ Kennelijk had Schouten een goede reputatie opgebouwd. Hendriks continueerde het bedrijf onder de oorspronkelijke firmanaam. In een advertentie uit 1924⁴⁰ zien we dat de firma Schouten 'glazen naam- en gevelplaten, geëst glas en lichtreclame' leverden en in datzelfde jaar staan ze in het Nieuw Arnhemsch adresboek met 'Atelier voor glasreclame'.⁴¹ In ieder geval tot 1935 komt de naam D. Schouten nog voor in deze adresboeken. Het ongesigneerde paneel lijkt te dateren uit de periode 1925-1940 en de drie door Schouten gesigneerde glaspanelen stammen mogelijk uit de periode 1915-1930. Dit lijkt overeen te komen met advertenties van De Rijk in De Sigarenwinkelier, die in dezelfde stijl zijn getekend en voornamelijk uit de periode 1915-1925 komen. Daarnaast vinden we bijvoorbeeld de advertenties voor goudron pijpen voornamelijk vanaf

1918 tot in de jaren twintig (afb. 26 en 27). Opvallend en tevens afwijkend is de schrijfwijze 'bruyère' (bruyère) op de panelen. In diverse krantenadvertenties van tabakswinkelier en grossiers valt op dat de schrijfwijze 'bruyère' zeer weinig voorkomt en dan hoofdzakelijk in de periode 1900-1928.⁴²

Tabakspijpen met RK Premier merk

De Rijk begon ooit in Haarlem met een grossierderij en detailhandel in sigaren die later werd uitgebreid met allerlei rokersbenodigdheden. Vanaf circa 1910 verschenen de eerste krantenadvertenties waarin voornamelijk sigarenaanstekers en sigarenpijpjes van echt meerschium, barnsteen, papier en kurk werden aangeboden. Vanaf 1914 kwamen daar advertenties bij voor houten en meerschium pijpen. In 1914 heeft De Rijk een fabrieksvoorraad rechte en gebogen modellen Goudron en Calsinépijpen gekocht.⁴³ Er was toen volgens de firma een gebrek aan houten pijpen in de prijs van 60 cent tot een gulden. De pijpen werden voor f 4,20 tot f 12,00 per dozijn (35 cent tot een gulden per stuk) aan winkeliers verkocht. Er moest dan wel minimaal twee stuks per model worden afgenomen. Dergelijke pijpen zien we ook op de glaspanelen (afb. 25).

Een jaar later vermeldde De Rijk enig importeur te zijn van de 'echte Mackenzie-pijpen Johans patent'⁴⁴ en in 1919 waren zij alleenvertegenwoordiger van de Engelse Mackenzie, Peterson en BBB pijpen.⁴⁵ Evenals het RK Premier merk is ook het BBB-merk (Blumfeld's Best Briars) in een ruitvorm weergegeven.

Vanwege de oorlog stegen de prijzen. In oktober 1917 werden de goudron pijpen daardoor voor aanzienlijk meer, namelijk f 0,85 tot f 1,15 inkoopprijs, aangeboden.⁴⁶ In 1918 werden Franse bruyere pijpen met kernhoorn mondstuk aangeboden voor f 12,00 tot f 24,00 per dozijn⁴⁷ en in 1925 werd de 'Welard' pijp aangeboden, 'de mooiste en soliedste pijp, welke tot dusverre uit het beste oude bruyère hout is gemaakt'. De pijp had een donkere tint en een onbreekbaar mondstuk. Ze waren

Afb. 27. Reclame voor Goudron pijpen. De Sigarenwinkelier, 30-11-1918.

'meer dan tien gulden waard', doch voor f 3,75 in een goede pijpenzak met het R.K. Premier merk verkrijgbaar.⁴⁸ De koper kreeg een jaar garantie op kop en mondstuk.

Een echte zilveren sigarettenhouder voor dames en heren kostte in 1917 twee gulden.⁴⁹ De zilveren 'Wiener Chic' sigarethouder was ook verkrijgbaar in goud. Opvallend zijn de garnituren; meerschiumen tabakspijpen met sigaar- en sigaretpijpje in één etui, die verkrijgbaar waren in verschillende modellen tussen f 39,00 tot f 48,00 per dozijn.⁵⁰

Barnstenen sigarettenpijpjes waren verkrijgbaar vanaf drie gulden per stuk en sigarenpijpjes (afb. 28) vanaf vier gulden. De firma gaf ook een waarschuwing mee: 'Onder de naam barnsteen wordt vaak iets verkocht, wat niets met barnsteen te maken heeft. Koopt daarom alleen barnsteen met het merk RK Premier. Die zijn altijd goed'.⁵¹ Volgens De Rijk was de prijs van barnsteen gedurende de oorlog met 100% gestegen. Door vroegtijdige aankoop van grote partijen ruw materiaal had de firma de prijzen van voor de oorlog kunnen handhaven. De voorraad was sterk geslonken en nauwelijks toereikend tot St. Nicolaas 1917. Daarom werden tot 1 oktober de prijzen van barnsteen sigarettenpijpjes met 15 cent verhoogd en de sigarenpijpjes met 30 cent. Na 5 december zouden de barnstenen pijpjes met 40 à 50% worden verhoogd.⁵² Een grote prijsverhoging van tabakspijpen in etui (meerschium, goudron, calsine,

Afb. 26. Reclame voor Goudron pijpen met een pierrot. De Sigarenwinkelier, 07-12-1918.

Afb. 28. Reclame voor barnstenen sigaretpijpjes. De Sigarenwinkelier, 22-02-1919.

bruyère) was eveneens niet te vermijden. De hoge prijzen, die door het uitbreken van de oorlog ontstonden, was de reden waarom eind 1917 een werknemer van De Rijk sigaretten, barnsteen, kunstbarnsteen en andere artikelen bij de firma ontvreemde. Een broer van de dader, die op het Centraal Station van Amsterdam werkte, voorzag daar een groot deel van het personeel van goedkope artikelen.⁵³ In een advertentie uit 1918 vinden we winkelprijzen van de meeste producten in het assortiment van De Rijk. De prijzen waren geldig van 28 september 1917 tot 1 november 1917. Daarna werden de prijzen van onder andere houten pijpen, doorrokers, barnsteen sigarenpijppjes en lederwaren aanzienlijk verhoogd.⁵⁴ Dit correspondeert met de zeer

sterke stijging van de algemene prijsindex in de jaren 1914-1920, waardoor prijzen in die tijd slechts voor een beperkte periode werden vastgesteld. Doordat in de Eerste Wereldoorlog ook de prijzen van tabak de pan uit rezen was het roken een dure aangelegenheid geworden.

Er zijn weinig tabakspijpen met het merk RK Premier (afb. 29-30) bewaard gebleven of als zodanig herkend. Er is een bruyère pijp met het borstbeeld van Napoleon,⁵⁵ een meerschium tabakspijp⁵⁶ met bulldog ketel en een bijbehorend foedraal waarin het RK Premier merk is gedrukt en een zwarte goudron tabakspijp met barnstenen mondstuk (afb. 31-34). Deze pijp bevindt zich in het originele foedraal met een fluweelachtige rode stof. Aan

Prijzen van diverse pijpen C. de Rijk & Zoon. De Sigarenwinkelier, 28-09-1918.

	<i>prijs</i>	<i>stukprijs</i>
<i>houten pijpen:</i> 30 verschillende soorten vanaf f 5,40 tot f 24,00 per dozijn met koperen standaard gratis. Bij bestelling van minstens 12 dozijn tot 1 november 5% korting.	29,30	1,01
<i>doorrookpijpen:</i> 12 verschillende dozijn tabakspijpen en 6 verschillende dozijn sigarenpijpen, tezamen dus 18 dozijn vanaf f 0,90 tot f 4,50 per dozijn, met 2 mooie etalageborden gratis, voor	42,00	0,19
<i>Duitse pijpen:</i> 24 verschillende vanaf f 5,40 tot f 33,00 per dozijn. Bij bestelling van minstens 6 dozijn tot 1 november 5% korting.	20,70	0,86
<i>olie tabakspijpen:</i> 1 dozijn gesorteerd met weichselroer, in 6 soorten, recht en gebogen, voor	17,55	1,46
<i>fijnste echt meerschium-goudron en cal sine tabakspijpen in etui:</i> 12 verschillende van f 39,60 tot f 180,00 per dozijn, voor	115,00	9,58
<i>echt meerschium en goudron; sigaren- en sigaretpijppjes in etui's:</i> 12 verschillende van f 18,00 tot f 150,00 per dozijn, voor	50,00	4,17
<i>echt barnsteen sigaar- en sigaretpijppjes in etui's:</i> 8 verschillende sigaar- en 4 verschillende sigaretpijppjes van f 15,00 tot f 66,00 per dozijn, voor	37,70	3,14
<i>papieren sigarenpijppjes met patentrand:</i> 2000 stuks, gesorteerd in soorten van f 5,75 tot f 11,00 per mille, voor	16,00	0,02
<i>kurken sigaren- en sigaretpijppjes:</i> 500 stuks gesorteerd, voor	10,00	0,02
<i>sigarenpijppjes (hout, hoorn, juwelit etc.):</i> 12 x 1/2 dozijn verschillende soorten, vanaf f 1,20 tot f 10,80 per dozijn, voor 12 x 1/2 dozijn verschillende soorten, vanaf f 2,70 tot f 10,80 per dozijn, voor	28,65 35,00	0,40 0,49
<i>prima kunstbarnsteen sigaar- en sigaretpijppjes in etui's:</i> 12 verschillende van f 12,60 tot f 30,00 per dozijn, voor	20,25	1,69

Afb. 29. Reclame voor gebogen bruyère pijpen met RK Premier merk. De Sigarenwinkelier, 14-02-1920.

Afb. 30. Reclame voor gebogen en rechte bruyère pijpen met RK Premier merk. De Sigarenwinkelier, 14-02-1920.

Afb. 31a-b. Goudron pijp met barnsteen mondstuk. Collectie en foto Arjan de Haan.

de onderzijde van het foedraal staat de tekst: 'Goudron ambre pur garanti'. Ook deze pijp heeft het RK Premier merk alleen in het foedraal (afb. 31).⁵⁷

Doorrokerpijpen van gietklei en porseleinen Duitse pijpen werden in deze periode nauwelijks meer aangeprezen in advertenties van De Rijk. De gietpijpen kocht men in eerste instantie in Gouda maar werden vanaf 1914 korte periode ook in de eigen pijpenfabriek 'ERKA' in Alphen aan den Rijn gemaakt en later in de gelijknamige fabriek in Gouda en de ETNA in Haarlem. Hierover zal uitgebreid worden gepubliceerd in het jaarboek van 2018.

Afb. 32a-b. RK Premier merk en 'Ambre put garanti' op etui van Goudron pijp. Collectie en foto Arjan de Haan.

N.V. C. de Rijk & Zoon's, groothandel in rookartikelen (1923-1926)

Op 30 augustus 1923 veranderde de rechtsvorm van het bedrijf. Johan Frederik de Rijk richtte daartoe met de mede aandeelhouders Willem Budelman (Amsterdam) en Johannes Jacobus Bouwmeester (Haarlem), de N.V. C. de Rijk & Zoon's, groothandel in rookartikelen op. Johan Frederik woonde toen in Loenersloot in 'Huize Geinzicht'. De vennootschap had tot doel 'de groothandel in rookartikelen, galanterieën en kramerijen in de meest uitgebreide zin' en had een kapitaal van 200.000 gulden.⁵⁸ Het bedrijf was gevestigd op de Leidsegracht 103-105. Kort daarvoor was ook een nieuw magazijn op de Keizersgracht 586 geopend. Al in 1924 werd het bedrijf overgedaan aan P.C.J. Cremer te Utrecht.

N.V. Amsterdamsche Groothandel in Rookartikelen v/h C. de Rijk & Zoon (1926-1954)

In 1926 ging het bedrijf over aan de N.V. Amsterdamsche Groothandel in Rookartikelen voorheen C. de Rijk & Zoon. (afb. 33) De firma was toen nog gevestigd aan de Leidsegracht 103-105. In 1932 en 1951 werden de handelsmerken 'RK Premier' en 'Erka' door het Bureau voor het Industriële Eigendom bij vernieuwing ingeschreven. Het adres was inmiddels veranderd in Singel 296. De inschrijving was bedoeld voor 'tabakspijpen, vervaardigd van barnsteen, meerschium, hout, enz., sigaren- en sigarettenkokers van leder, metaal, enz., si-

Afb. 33. Briefhoofd met de merken RK Premier en ERKA, 1932. Nationaal Archief, toegangsnr. 2.09.46, inv.nr. 28.541.

garenaanstekers, tabak, sigaren, sigaretten of de verpakking daarvan'. Op 29 januari 1926 vond tevens de nationale inschrijving bij het merkenbureau plaats van het bekende Engelse merk BIG-BEN.⁵⁹ De internationale inschrijving van BIG-BEN volgde op 15 juli 1946.⁶⁰

In 1954 ging de N.V. Amsterdamsche Groothandel

in Rookartikelen voorheen C. de Rijk & Zoon over in handen van de in 1924 opgerichte firma E. Gubbels en Zonen in Roermond.⁶¹ Deze firma was voortgekomen uit de door Johannus Henricus Gubbels in 1873 opgerichte winkels en de door zijn weduwe sinds 1911 voortgezette tabakswinkels in Roermond. Gubbels verkreeg op 16 september 1965 toestemming om de nationale inschrijvingen ERKA, RK Premier en BIG-BEN (83.882, 13-03-1946) en de internationale inschrijving BIG-BEN (127.322, 15-07-1946) te gebruiken. Vooral met de BIG-BEN verkreeg de Limburgse pijpenfabrikant een belangrijk en goedlopend merk in haar assortiment.

De firma C. de Rijk & Zoon verkocht in het eerste kwart van de 20e eeuw niet alleen houten, barnstenen, metalen en meerschuijmen pijpen maar ook doorrockerpijpen van gietklei. De grossier kocht deze pijpen in Gouda maar ging ze in 1914 ook zelf maken in fabrieken in Alphen, Gouda en Haarlem. Ook werden daar onder meer asbakken, tabakspotten en sieraardewerk gemaakt. Dit onderdeel van de firma C. de Rijk & Zoon zal in het volgende jaarboek uitgebreid worden behandeld.

Afb. 34. Merkinschrijving bij Bureau voor de Industriële Eigendom, 1965. NA inv. 558-83.882.

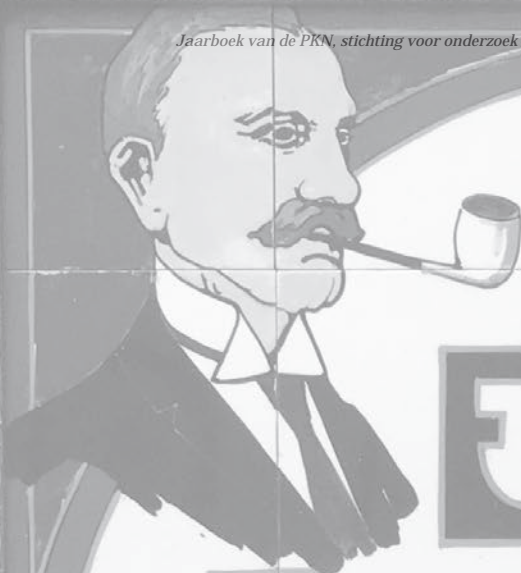
Afb. 35. Briefhoofd van de Amsterdam Groothandel in Rookartikelen v/h C. de Rijk & Zoon, uit de periode nadat Gubbels het bedrijf gekocht had, met het adres van Gubbels op de Godsweerdersingel 20 te Roermond. Collectie Ruud Stam.

Noten:

- 1 Van der Lingen 2002, p.75-80 en Van der Lingen 2007, p.111.
- 2 Casper de Rijk werd 24-01-1836 te Haarlem geboren (Regionaal Archief Alkmaar (RAA). Bevolkingsregister BR 1862-1939 Deel II, periode: 1862-1880, Heerhugowaard, inv.nr. 02, Gezinsbladen 1-232a, folio 14). In 1866 trouwde Casper te Heerhugowaard met Wilhelmina Romp.
- 3 Johan Fredrik de Rijk werd geboren 01-08-1876 te Castricum (RAA, Alkmaar, Bevolkingsregister 1880-1890, Castricum, Bevolkingsregister II, folio 18).
- 4 Dirk Willem de Rijk werd geboren 28-02-1868 te Heerhugowaard (RAA. Alkmaar Bevolkingsregister BR 1862-1939 Deel II, periode: 1862-1880, Heerhugowaard, inv.nr. 02, Gezinsbladen 1-232a, folio 14).
- 5 Dirk Willem de Rijk, schilder en Henrietta Joanna Maria Reckman, trouwden 16-03-1892 (Noord-Hollands Archief, Haarlem. Haarlem huwelijken, aktenummer 69, 16-03-1892). Dirk Willem de Rijk (wed. H. J. M. Reekman), leeftijd 39 jaar, overleden 24-05-1907 te Amersfoort (Utrechts Archief, BS Amersfoort overlijden, toegangsnr. 463, inv. nr. 74, akte 183).
- 6 Dirk Willem Jacobus werd geboren te Haarlem op 17-03-1893 (Amersfoort, Bevolkingsregisters 1860-1915, Amersfoort, 000201_1411).
- 7 Adresboek van Haarlem 1891 (en latere edities).
- 8 Over de pijpenfabriek ERKA zal in het jaarboek 2018 worden gepubliceerd.
- 9 Mogelijk was er een familierelatie met de Gebr. Goote in Amsterdam, die een winkel in rookartikelen hadden op het Damrak 65. Op een sigarenzakje van deze firma staat naast het Engelse merk BBB ook het RK Premier merk van De Rijk (Amsterdam Pipe Museum, Collectienummer: APM 27.159.)
- 10 Adresboek van Haarlem. Haarlem 1900, p.226.
- 11 NHA, toegangsnr. 452, Arrondissementsrechtbank Haarlem, inv.nr. 1433, nr. 18, 30-12-1899.
- 12 Bij het huwelijk van zijn gelijknamige neef (een zoon van sigarenmaker Wessel de Rijk) en Cornelia Hirs (NHA, huwelijken Haarlem, aktenr. 164, 22-05-1901) woonde Casper in Heemstede en was zonder beroep. In deze akte wordt ook de 28-jarige winkelier A.J.M. Goote, de compagnon van Johan de Rijk, als getuige genoemd.
- 13 Algemeen adresboek der stad Amsterdam voor de jaren 1904-1905 (en latere edities).
- 14 NA, Ministerie van Economische Zaken: Bureau voor de Industriële Eigendom: Nederlandse Merkdossiers, 1881-1973 (1981), toegangsnr. 2.06.092, inv.nr. 29.979 (21-08-1912) en nr. 30.330 (04-11-1912).
- 15 Tilburgsche Courant, 03-12-1910.
- 16 De Sigarenwinkelier, 23-10-1915. Met dank aan Louis Bracco Gartner van het Tabakshistorisch Museum te Delft waar de gebruikte jaargangen van dit vakblad worden bewaard.
- 17 De Sigarenwinkelier, 20-11-1915.
- 18 NA, Ministerie van Economische Zaken: Bureau voor de Industriële Eigendom: Nederlandse Merkdossiers, 1881-1973 (1981), toegangsnr. 2.06.092, inv.nr. 29.979.
- 19 De Sigarenwinkelier 18-07-1914.
- 20 Leidsch Dagblad 19-07-1915 en Algemeen adresboek der stad Amsterdam voor de jaren 1904-1905 (en latere edities).
- 21 Het nieuws van den dag voor Nederlandsch-Indië, 07-04-1920.
- 22 De Sigarenwinkelier 31-10-1914.
- 23 Bredasche courant, 01-12-1916.
- 24 Heldersche courant, 02-12-1916.
- 25 Leidsch dagblad, 29-11-1921.
- 26 Heldersche courant, 01-12-1921.
- 27 Leidsch Dagblad, 16-02-1922.
- 28 De Sigarenwinkelier, 10-11-1917.
- 29 Leidsch Dagblad, 02-09-1921. De Jantjes is een muziektonestuk van Herman Bouber, met liedjes van Louis Davids en Margie Morris. Deze klassieker in de amusementswereld werd eerst in 1920 opgevoerd. De driehonderdste voorstelling was op 2 mei 1921. (Wikipedia)
- 30 Tijmstra 2011, p. 2443.
- 31 Schoonhovense courant, 14-05-1920.
- 32 Pluis 2008, p. 64 (NStG, Bremen 2). Met dank aan Barbara Walraven.
- 33 Walraven 2015, p. 85.
- 34 <http://www.schitterend.eu/nl/overig/nieuws>
- 35 Arnhemsche courant, 01-07-1908.
- 36 Arnhemsche courant, 05-03-1910.
- 37 Arnhemsche courant 17-02-1915.
- 38 Arnhemsche courant, 07-11-1916.
- 39 Arnhemsche courant, 08-11-1922.
- 40 Arnhemsche courant, 30-04-1924.
- 41 Nieuw Arnhemsch adresboek met Velp, Rosendaal, Oosterbeek en Westervoort 1924.
- 42 Hier is gekeken naar het aantal hits per periode op Delpher (uitgevoerd 10-07-2017: www.delpher.nl).
- 43 De Sigarenwinkelier, 28-11-1914.
- 44 De Sigarenwinkelier, 20-11-1915.
- 45 De Sigarenwinkelier, 15-02-1919.
- 46 De Sigarenwinkelier, 13-10-1917.
- 47 De Sigarenwinkelier, 02-02-1918.
- 48 Leidsch dagblad, 11-07-1925.
- 49 Nieuwe Rotterdamsche courant, 03-12-1917.
- 50 De Sigarenwinkelier, 02-02-1918.
- 51 Heldersche courant, 01-12-1921.
- 52 De Sigarenwinkelier, 02-02-1918.
- 53 De Sigarenwinkelier, 24-11-1917.
- 54 De Sigarenwinkelier, 28-09-1918.
- 55 Amsterdam Pipe Museum, Collectienummer: APM 17.096a.
- 56 Amsterdam Pipe Museum, Collectienummer: APM 21.014.
- 57 Collectie Arjan de Haan.
- 58 Nationaal Archief, Den Haag (NA), Ministerie van Justitie: Centraal Archief Vennootschappen, NV-dossiers, toegangsnr. 2.09.46, inv.nr. 28.541 (22-09-1923).
- 59 NA, Ministerie van Economische Zaken: Bureau voor de Industriële Eigendom: Nederlandse Merkdossiers, 1881-1973, toegangsnr. 2.06.092, inv.nr. 558, nr. 83.882 (29-01-1926).
- 60 NA, Ministerie van Economische Zaken: Bureau voor de Industriële Eigendom: Nederlandse Merkdossiers, 1881-1973 (1981), toegangsnr. 2.06.092, inv.nr. 558-83882.
- 61 Stam 2016, p. 158.

Literatuur:

- Lingen, B. van der, 2002, 'ERKA, de laatste tabakspijpenfabriek van Alphen aan den Rijn', *De Viersprong* 19 (72), p.75-80.
- Lingen, B. van der, 2007, 'Aanvullende gegevens over de pijpenfabriek ERKA', *De Viersprong* 24 (93), p.111.
- Lingen, B. van der, 2011, 'ERKA en Neerlandia: Pijpen- en plateelfabricage als nevenactiviteit van grossiers in rookartikelen'. *Jaarboek Stichting Nederlandse Tabakshistorie*, p.53-66.
- Stam, R. 2016. Gubbels 'From retail to the production of iconic pipes'. *Journal of the Académie Internationale de la Pipe (JAIP)* 9, p. 155-166.
- Pluis, J., 2008. *Nederlandse tegels 1900-2000*. Primavera pers, Leiden.
- Tijmstra, F., 2011, 'Doorroker "De Jantjes"'. *PKN* 34 (134), p.2443.

EEN

ERK

PREMIER

VOLDO

ALTU

MEERSO
BARNSTEEN

GOUDRON-CALSIN

ELK WAT

De firma C. de Rijk & Zoon, groothandel in rokersbenodigdheden te Amsterdam / C. de Rijk & Son, wholesaler of smokers' supplies in Amsterdam

Bert van der Lingen

In this paper a short history of C. de Rijk & Zoon, wholesaler of smokers' supplies in Amsterdam, is presented and covers the time from the start of the company in the 19th century until the acquisition in 1954 by E. Gubbels & Sons in Roermond. Some aspects of their trade, like brand names, pipes, advertisement and advertisement materials are examined. During the First World War (1914-1918) the company started to market clay pipes and/or participated in the production of pipes, tobacco-related pottery and decorative pottery. The pipe production and pottery will be presented in the next Yearbook (2018).

